

Norsk språkhistorie

Det politiske bakteppet

Litt opprydning

- Dansk>dansk-norsk/Modersmaalet/norsk-dansk/det almindelig Skrift- og Bogsprog>riksmål
- Wergeland>Asbjørnsen og Moe>Knudsen>Ibsen, Bjørnson

- riksmål> bokmål (1929):
- moderat bokmål/riksmål (privat rettskrivning etter 1929)
- Radikalt bokmål/samnorsk

- Samnorsk: Moltke Moe, Halvdan Koht
- Norsk-norsk>landsmål>nynorsk
- Ivar Aasen, Aasmund Olavsson Vinje, Arne Garborg

1814

- Hva tenker nordmenn om bruddet med Danmark i dag?
  - Mange tror det var en sterk anti-dansk stemning i Norge før 1814. Det er ikke riktig.

Kiel-traktaten av 14. januar 1814: Fredrik den 6. avstod kongeriket Norge til Sverige.

Nordmennene blir sinte.

Grunnloven ble først og fremst til for å vise muskler mot Sverige.

- Og kampen mot Sverige ble ledet av den danske regenten i Norge.
- Sverige gikk til krig
- Mossekonvensjonen 14. august 1814: Norge aksepterer unionen med Sverige
- Revidert grunnlov vedtatt 4. november 1814.
- Og vi fikk «egen» regjering og eget storting.

- Selv om vi er underlagt Sverige, er vi langt mer selvstendig under Sverige enn under Danmark.
- Det kulturelle sentrum forblir i København, men de norske intellektuelle bor i Norge. På 1700-tallet studerte og skrev de i Danmark.
- Slik ble det mulig å snakke om språk slik Wergeland og Welhaven gjorde det i 1830-årene.

Synene i språkdebatten

- Språklig splittelse kommet for å bli.
- Både riksmålsforkjemperne og landsmålsforkjemperne tror at deres språk skal vinne over det andre.
- Tredje syn: tilnærming>samnorsk . Denne tanken vinner frem etter 1917-reformen.

Tilnærming

- MEN: allerede Knud Knudsen så for seg at det «dansk-norske» og det «norsk-norske» skulle flyte sammen en gang.

Hagbard Berner (1839-1920)

- Embetsmannssønn, målmann og radikal venstremann
- Stifter nynorskforlaget *Det norske samlag* i 1868.
- 1869: første redaktør i den radikale avisen *Dagbladet*.

- Dette sa han i 1885:

«Jeg tror, at begge disse Retninger vil komme til at gaa sammen[...]. Begge Retninger [riksmålet og landsmålet,) har efter min oppfatning lige stort Krav paa at komme frem, begge stevner mod det samme Maal, og jeg tror ogsaa, at de vil naa det samme Maal.»

- Kort fortalt: Berner tror at landsmål (senere nynorsk) og dansk-norsk en dag blir ett språk.
- Dette sier han i 1885. Men det tar over 20 år før tankene hans får viktige støttespillere.

Ernst Sars

- Deltok ikke direkte i språkstriden

- *Udsigt over Norges Historie (1873-1891):*

Norges historiske utvikling

- Middelalderen: aristokratisk samfunn opprettholdt det gammelnorske skriftspråk og forsvarte språklig enhet

- Aristokratiet svekkes og degenereres > landet kommer under dansk kontroll
- Embetsstand og borgerskap: indre brudd mellom folket og de høyere klassene.
- Resultat: på 1800-tallet hadde Norge to kultursamfunn:
  - 1. Det danske: avansert, moderne, men fremmed.
  - 2. det norske: tilbakeliggende, men norsk.

- Hvordan ville Sars lege bruddet?
- Svar: ta vare på det beste i begge kulturer, både språklig og kulturelt.
- Derfor vil han ha konkurranse mellom skriftspråkene. Bare ett av dem vinner, men vinneren assimilerer mye av taperens språk på veien.

- Forfatteren Arne Garborg lar seg overbevise og snakker om «to veier mot det samme mål» i 1897.

Språkstriden blir sosial

- 1908: Eitrem-nemnda blir opprettet. Mål: utjevne unødvendige forskjeller mellom landsmål og riksmål.
- Foreløpig bare utjevning der ord som uttales likt skrives forskjellig.
- Men...

- snart dukket mer radikale ideer opp:
- «den dannede dagligtale» var sosialt avgrenset; landsmålet var geografisk avgrenset til vestlandske og midlandske dialekter.
- Hva kunne man gjøre?

- Finne et talemålsgrunnlag som var felles for begge.
- Det ble østlandsdialektene og de folkelige bymålene.
- Dette ville bidra til demokratisering, og språkene lå midt mellom landsmål og riksmål.
- Er denne språkformen i ferd med å vinne frem i dag?

- 1913: riksmålsforbundet setter selv ned en komite.
- Radikale forslag: diftonger og hunkjønn.
- NB! Dette er ikke et samlingsforsøk som i 1917. Men: mange mente landsmålet var det eneste norske språket. Komiteen ville ta fra dem den fordel.

- Hvordan gikk det med komiteens forslag?
- Dårlig. Forslaget ble forkastet av Riksmålsforbundet selv.
- Men forslagene ble tatt opp igjen av folk utenfor Riksmålsforbundet i 1917.

Østlandsk reisning

- stiftet 1916. Fikk stor betydning for 1917-reformen.
- Hovedmål: sosial aksept for østlandsdialektene.
- Men også: styrke innslaget av østlandske dialekter i nynorsk og bokmål.

1917

- Vi har sett at 1917-reformen ble delt inn i valgfrie og obligatoriske former.
- Bare de valgfrie var kontroversielle. Og de markerer fremdeles skille mellom radikal og moderat bokmål. Og mellom det språket dere leser i læreboken og det dere vil finne i Aftenposten.

Riksmålsforbundet og 1917

- Riksmålsforbundet mente dette: de obligatoriske reformene i 1917 hadde fullført fornorskingen. Nå var skriftsspråket i samsvar med den dannede dagligtale.

Konflikten endrer karakter etter 1917

- Før: bygdenorge (landsmål) vs. bynorge (riksmål).
- Nå oppsto indre motsetninger: skrifttradisjon vs. byfolkemål i riksmålet
- Vestlandet (som Aasen likte) vs. østlandske og trønderske former i landsmålet.

Språkspørsmålet

- En kulturell og politisk konflikt.
- Hva er *norsk* kultur?
- For å forstå de politiske synspunktene i debatten, må vi forstå hvem som sto bak de forskjellige standpunktene.

Embetsmannsstatens kollaps – språkdebatten blir politisk

- 1814-1884: i embetsstandens storhetstid hadde Norge felles konge med Sverige, men egen Grunnlov. I teorien hadde Norge også politisk selvstendighet.
- Men: Kun embetsmennene hadde automatisk stemmerett ved stortingsvalg. Hvis man ikke var embetsmann, måtte man ha eiendom.
- Embetsmennene var: universitetsprofessorer, prester, jurister, leger og offiserer.
- Valget var indirekte: man valgte først valgmenn, som deretter valgte stortingsrepresentanter.

Og ikke minst!

- Kongen valgte regjering og statsråder
- Kongen hadde full kontroll over hæren og utenrikspolitikk
- Stortinget kunne ikke avsette statsråder.

- Dette protesterte Stortinget mot i 1884.
- Og de protesterte mot at bare embetsmenn ble innvalgt i regjeringen.
- Resultat: kong Oscar II må gi etter > Norge får parlamentarisme (Stortinget kan kaste en regjering).
- Og Norge får sine første politiske partier.

Forholdet til Danmark

- Ja, norsk selvstendighet var viktig.
- Men: mange hadde ønsket å fortsette unionen med Danmark etter 1814.
- Og mange var skuffet over manglende støtte til Danmark i 1864.
- Skandinavismen: Bjørnson, Ibsen.

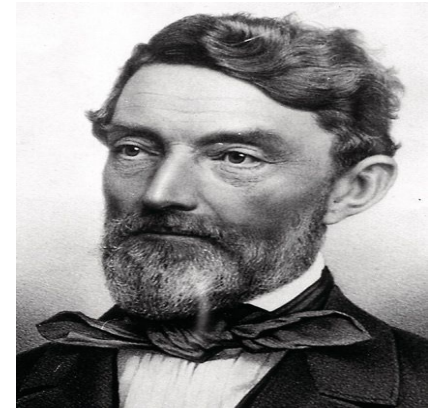
De politiske partiene

- *Det forenede norske Arbeiderparti* stiftet i 1887.
- var de første årene en sammenslutning av fagforeninger.
- 1899: Fagforening (LO) og Arbeiderpartiet skilte lag. Men de har samarbeidet tett etterpå.

- Arbeiderpartiet får sine første stortingsrepresentanter i 1903
- 1918: partiet radikaliseres, og året etter melder de seg inn i Komintern.
- Brøt med Komintern i 1923, men var fortsatt revolusjonært.

- Valgnederlag i 1928, etter press fra sentralbanksjefen.
- Politikken ble deretter mindre revolusjonær og mer reformistisk.
- Men samnorskpolitikken, anført av Halvdan Koht, besto.
- Endring etter 2. verdenskrig, da samnorskpolitikken ble en belastning.
- Har vært det dominerende politiske parti fra 20-årene til i dag.

Venstre

- Norges eldste parti
- Stiftet i 1884 som et resultat av kampen mot embetsmannsstyret.
- Viktig skikkelse: Johan Sverdrup, stortingspresident 1871-1884.
- Etablerte seg som sentrumsparti
- Var landsmålsvennlig og bondevennlig.
- Jobbet aktivt for å løsrive Norge fra Sverige. Og her var kampen mot embedsmannsstaten sentral

Høyre

- Stiftet i 1884. Norges nest eldste parti.
- Paradoks: partiet representerte embetsstanden. Det oppsto med andre ord for å bekjempe parlamentarismen.
- Samarbeidet etterhvert med Venstre.

Emil Stang

Den sosialistiske språkpolitikken

- Hovedperson: Halvdan Koht (1873-1965), Arbeiderpartiet.
- Historiker og utenriksminister (1935-1940).
- Var i toppledelsen i både Østlandsk Reisning og Noregs Mållag.
- Kulturpolitisk ideolog i Arbeiderpartiet.

Kohts syn på den historiske utvikling

- 1. ledd: 1800-tallets bonde- og målreising.
- 2. Arbeiderklassereising med sosialismen som mål. For å nå det målet måtte arbeiderne kjempe for sitt eget talemål og sin egen kultur.

- Klassekulturene skulle smelte sammen.
- Arbeiderklassen og bøndene måtte gå sammen mot den tradisjonelle overklassen.
  - Så, hva er forskjellen fra 1800-tallet?
- Koht sett på som hovedmann bak 1938-rettskrivningen.

Hvor sto de politiske partiene?

- Arbeiderpartiet: samnorsk. Koht satt i Arbeiderpartiet.
- Bondepartiet: samnorsk.
- Venstre: først landsmålsvennlig, etterhvert støttet de samnorsken.

Men: AP var viktigst

- Og det er rart. Partiet var egentlig ikke interessert i språkstriden.
- Men: det hadde vært kamp mellom riksmål og landsmål.
- Ap hadde velgere på begge sider.

- Samnorskpolitikken ble løsningen.
- Hovedgrunn: upraktisk og dyrt med to skriftspråk.
- Ikke alle var like overbeviste som Koht...
- Resultat: 1938-reformen.
- Etterpå: vi fikk større problemer å tenke på.

Skille høyre – venstre: er det så lett?

- partipolitisk, ja.
- Språkpolitisk: nei.
- Bjørnstjerne Bjørnson stiftet Riksmålsforbundet(1899-1907). Han var venstremann.
- Blant toneangivende norske forfattere, dominerte riksmålet: Arnulf Øverland, Olaf Bull, og senere Jens Bjørneboe. Disse var politisk radikale og språkpolitisk konservative.

1940-1945

- 9. april blir Norge invadert.
- Nazisten Vidkun Quisling blir statsminister.
- 1941: Den nazivennlige regjeringen oppretter en rettskrivningskomite.
- Mål: «Den naturlige sammensmeltning av de to målfører til ett norsk sprog fremmes, men uten tvang. Formålet er så snart som mulig å nå frem til et høinorsk høvisk mål.»

Skamplett i riksmålsforbundets historie

- Riksmålsforbundet vedtok med 6 mot 3 stemmer å delta i nazistenes rettskrivningskomite. De håpet å fjerne det verste fra 1938-reformen.
- Merkelig reform: *gammal, no, enno, hage, heim, haust, golv* (dialektale/nynorske former sammen med arkaiske/konservative bokmålsformer)